

perspektyvy [Integration of Artificial Intelligence in Education: Problems, Challenges, Threats, and Prospects]. Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. 72. S. 170-187. [in Ukrainian]

4. Vlasiuk, O. P., Stepanenko, O. K., & Prykhodkina, N. O. (2023). Vplyv shtuchnoho intelektu ta informatsiinykh tekhnologii na mobilnu osvitu ta navchannia maibutnoho [The Impact of Artificial Intelligence and Information Technologies on Mobile Education and Future Learning]. Akademychni vizii. 26. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10369758> [in Ukrainian]

5. Bloschynskyi, I. H., & Dyiak, V. V. (2025). Tsyfrovizatsiia osvitnoho protsesu v umovakh suchasnykh vyklykiv [Digitalization of the Educational Process in the Context of Contemporary Challenges]. Visnyk nauky ta osvity. 5(35). S. 1054-1066. [in Ukrainian]

6. Pyskun, O. (2024). Analiz mozhyvosti zastosuvannia shtuchnoho intelektu u roboti vchytelia tekhnologii [Analysis of the Potential Applications of Artificial Intelligence in Technology Teaching]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. 185-186(29-30). S. 47-52. [in Ukrainian]

7. Vasyliiev, O. V. (2025). Mozhyvosti ta ryzyky vykorystannia shtuchnoho intelektu v osviti: vplyv na formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti pedahohiv [Opportunities and Risks of Artificial Intelligence in Education: Its Impact on the Development of Teachers' Digital Competence]. Pedahohichna akademiia: naukovy zapysky. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14761930> [in Ukrainian]

8. Tsoi, M. P. (2024). Vplyv intehratsii tekhnologii virtualnoi realnosti ta shtuchnoho intelektu na formuvannia tsyfrovoy hramotnosti sered zdobuvachiv mystetskoï osvity [The Impact of Virtual Reality and Artificial Intelligence Integration on the Development of Digital Literacy among Arts Education Students]. Pedahohichna akademiia: naukovy zapysky. 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13960917> [in Ukrainian]

9. Harbar, H., Zhyzhko, T., Puchenko, O., & Andriukaityene, R. (2025). Kontsepsiia tsyfrovoy osvity 4.0 v umovakh hlobalnoi transformatsii: innovatsiini pidkhody [Digital Education 4.0 in the Context of Global Transformation: Conceptual Foundations and Innovative Approaches]. Humanities studies. 99(22). S. 185-192. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ВЕЛИКДАН Юлія – старший викладач кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

Наукові інтереси: трансформація технологічної та професійної освіти в умовах цифровізації: синергія штучного інтелекту та імерсивних технологій.

ХИЩЕНКО Олег – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

Наукові інтереси: трансформація технологічної та професійної освіти в умовах цифровізації: синергія штучного інтелекту та імерсивних технологій.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

VELYK DAN Yuliya – senior lecturer at the Department of Theory and Methodology of Technological Education and Computer Graphics Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Scientific interests: transformation of technological and vocational education in the conditions of digitalization: synergy of artificial intelligence and immersive technologies.

KHYSHCENKO Oleh – candidate of Pedagogical Science, associate professor of the Department of Theory and Methodology of Technological Education and Computer Graphics Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Scientific interests: transformation of technological and vocational education in the conditions of digitalization: synergy of artificial intelligence and immersive technologies.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2026 р.

Стаття прийнята до друку 13.01.2026 р.

УДК 37.011.3-051:005.336.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-222-426-432

ВОЛОЩУК Михайло –

аспірант кафедри педагогіки і освітнього менеджменту

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5618-9723>

e-mail: Pcb.2020.ua@gmail.com

**СТРУКТУРА, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

У статті здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз педагогічної культури як складного інтегрального феномену професійної діяльності вчителя, що поєднує у собі систему знань, цінностей, переконань, способів діяльності та комунікативних умінь педагога. Розкрито сутність поняття «педагогічна культура» в контексті сучасних наукових підходів – аксіологічного, особистісно орієнтованого, діяльнісного та культурологічного, які дозволяють розглядати її як цілісну систему духовно-професійних компетенцій, спрямованих на розвиток особистості учня й самореалізацію вчителя. Узагальнено наукові погляди щодо структури педагогічної культури, до складу якої віднесено когнітивний (система педагогічних знань і теоретичної підготовки), ціннісний (орієнтація на гуманістичні ідеали й загальнолюдські цінності), особистісний (індивідуально-психологічні якості), діяльнісний (практичне втілення професійних умінь), комунікативний (уміння взаємодіяти з учасниками освітнього процесу) та рефлексивний (здатність до самоаналізу й самовдосконалення) компоненти. Охарактеризовано основні види педагогічної культури – загальнопрофесійну, спеціальну, етичну, естетичну, мовленнєву, інформаційну та креативну. Зазначено, що педагогічна культура не лише визначає рівень професійної майстерності вчителя, а й виступає чинником розвитку освітнього простору загалом. У статті окреслено ключові функції педагогічної культури – регулятивну, ціннісну, семіотичну, творчу (креативну), соціалізаційну, функцію трансляції соціального досвіду та оцінку. Підкреслено, що розвиток педагогічної культури сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, формуванню гуманістичних орієнтирів і забезпечує гармонійне поєднання професійної компетентності, духовності та творчості в діяльності сучасного педагога.

Ключові слова: освіта, педагогічна культура, учитель, професійна діяльність, освітній процес, компетентність, гуманістичні цінності.

VOLOSHCHUK Mykhailo –

Postgraduate Student of the Department of Pedagogy
and Educational Management

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5618-9723>

e-mail: Pcb.2020.ua@gmail.com

STRUCTURE, TYPES AND FUNCTIONS OF TEACHER'S PEDAGOGICAL CULTURE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS

This scientific article provides a thorough theoretical and methodological analysis of pedagogical culture as an integral phenomenon of a teacher's professional activity. The study determines that pedagogical culture is formed within the framework of professional culture in general and is not only an indicator of the level of professional training of a teacher, but also reflects his or her attitude towards people, society, and his or her own professional mission. The authors also found that scientific discourse considers various approaches to defining the concept of pedagogical culture, in particular, cultural, gnostic, moral-ethical, phenomenological, and technological, each of which emphasizes its individual aspects.

In addition, the paper analyzes scholarly research on determining the structure of pedagogical culture, and on this basis, six components are identified: cognitive, reflecting the system of professional pedagogical knowledge, ideas, and theoretical guidelines; value, which encompasses pedagogical values, moral and ethical principles, and social norms of professional activity of a teacher; personal, related to the individual qualities of a teacher, their professional position, and awareness of themselves as a bearer of pedagogical culture; activity, which characterizes the methods, techniques, and technologies of pedagogical activity; communicative, which manifests itself in the culture of pedagogical communication and interaction with participants in the educational process; reflection, which involves the teacher's ability to self-analyze and evaluate their own professional activity. At the same time, the study emphasizes that pedagogical culture manifests through various types, including creative, individual, linguistic, didactic, and aesthetic forms. The authors of the scientific article also establish that pedagogical culture is implemented through the performance of a number of interrelated functions, including regulatory, semiotic, value-based, creative, and the functions of transmitting social experience, evaluation and socialization.

Key words: education, pedagogical culture, teacher, educational process, pedagogical activity.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація, яку дослідники описують як добу «плинної сучасності» та невизначеності [1], ставить перед освітою нові виклики, що виходять далеко за межі традиційного навчального процесу. Зокрема, у світі надлишку інформації та швидких технологічних змін все більше уваги акцентується на тому, що вчитель не має бути лише носієм знань, а ставати координатором освітнього процесу та прикладом і наставником у формуванні цінностей. Така зміна освітньої парадигми вимагає від педагога не просто опанування нових технологій, а якісного переосмислення самої природи власної діяльності, у зв'язку з цим особливої значущості набуває педагогічна культура як інтегральна якість особистості, що визначає напрям професійної практики та забезпечує результативність роботи педагога. Саме вона виступає тим внутрішнім стрижнем, який дозволяє вчителю зберігати професійну ідентичність, залишатися стійким у нестабільному соціокультурному середовищі та створювати середовище для розвитку здобувачів освіти і формування їхніх цінностей.

З огляду на наведене, актуальність дослідження зумовлена передусім необхідністю осмислення педагогічної культури як ключового чинника професійної стійкості та ефективності вчителя в сучасних реаліях. Водночас новизна цього дослідження полягає в тому, що у ньому здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз педагогічної культури як інтегрального феномену професійної діяльності вчителя. Зокрема, розкрито та проаналізовано різні підходи до тлумачення відповідного поняття, на основі чого сформовано чіткий перелік компонентів, які складають структуру педагогічної культури. Крім того, у роботі узагальнено представлено основні види педагогічної культури, а також визначено та описано

ключові функції, які вона виконує в сучасному освітньому процесі.

Це має безпосередній зв'язок також і з виробництвом конкретних науково-практичних завдань щодо, наприклад: визначення стратегічних цілей підготовки майбутніх учителів; окреслення пріоритетних напрямів розвитку особистості педагога; узгодження освітніх цілей з вимогами сучасної школи; розробки критеріїв та показників для діагностики рівня сформованості педагогічної культури вчителя за компонентами; створення методик самооцінки та взаємооцінки педагогічної культури для використання вчителями під час професійного самовдосконалення та атестації; удосконалення змісту і структури програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників; підготовки методичних рекомендацій для керівників закладів освіти щодо створення сприятливого середовища для розвитку педагогічної культури в колективі; розробки системи психолого-педагогічного супроводу молодих учителів, спрямованої на збереження та зміцнення професійної ідентичності та стійкості в умовах підвищених соціокультурних викликів тощо. Таким чином, теоретичний аналіз педагогічної культури, проведений у роботі, не є суто абстрактним, а створює науково обґрунтовану основу для практичних кроків, спрямованих на підвищення якості професійної діяльності педагога та посилення його ролі як ключового суб'єкта сучасного освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Разом з тим, що стосується аналізу вже наявних публікацій за темою дослідження, то варто зазначити, що питання вивчення педагогічної культури як фундаментальної складової професійної діяльності вчителя на сьогодні перебуває в центрі уваги наукової спільноти. Витоки теоретичного осмислення цієї проблеми пов'язані

передусім із творчою спадщиною видатного українського педагога В. Сухомлинського, який, як зазначають А. Луцок і Ю. Луцок, «ввів поняття «педагогічна культура вчителя» в теорію виховання і намагався розкрити зміст і структуру цього явища» [2, с. 76]. І хоча свого часу, за словами згаданих вчених, «започаткована ним справа не знайшла послідовників» [2, с. 76], сучасні дослідження підтверджують актуальність його ідей і демонструють, що наразі педагогічна культура постає як значущий феномен педагогічної дійсності, осмислення якого набуває особливої наукової ваги в умовах трансформації освіти. Так, окремі аспекти педагогічної культури, зокрема її змістові, структурні та функціональні характеристики, стали предметом досліджень таких науковців, як: О. Акімова, В. Балтремус, Г. Бигар, О. Білоножко, Н. Брижак, Я. Гапчук, С. Губіна, А. Гура, О. Жмурко, Л. Задорожна-Княжницька, М. Коваль, Б. Кришук, М. Лісовий, П. Олешко, Д. Петрунчак, І. Піц, О. Поліщук, Л. Романишина, М. Сапогов, О. Студенець, В. Фрищук, О. Чайка. Водночас попри наявність різних наукових праць, присвячених відповідній проблематиці, їх аналіз все ж свідчать про те, що в науковому дискурсі досі не вироблені єдині підходи до визначення структури педагогічної культури, класифікації видів та встановлення чіткої ієрархії її функцій у мінливих умовах сьогодення. Це залишає простір для подальших розвідок, спрямованих на уточнення теоретико-методологічних засад цього феномена.

Мета статті – здійснити теоретико-методологічний аналіз педагогічної культури вчителя для визначення її структури, основних видів та функцій у контексті сучасного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна професія, незалежно від сфери її здійснення, формується й реалізується в межах певної професійної культури як «складного, інтегративно-культурного утворення, яке зароджується у системі відношень до соціокультурного середовища, визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, загальну концепцію професійної підготовки майбутнього фахівця...» [3, с. 234]. У цьому контексті професійна культура виступає не лише показником рівня фахової підготовки спеціаліста, а й свідченням його ставлення до людини, суспільства та власної професійної місії. Саме під впливом культури, яка втілює прагнення людей до вищих духовних та моральних ідеалів і формує ціннісний простір моральної свідомості, як вказано у дослідженні О. Акімової, М. Сапогова, М. Коваль, відбувається оптимізація процесу морального формування особистості [4, с. 29], завдяки чому професія набуває соціального змісту, а професійна діяльність – гуманістичної спрямованості.

Особливо виразно це проявляється у педагогічній діяльності, оскільки її результатом є не матеріальний продукт, а формування особистості, її світогляду, моральних переконань і ціннісних орієнтацій. Професія вчителя, як особи, яка не тільки передає свої знання учням, а й, за словами О. Акімової й Я. Гапчук, є творцем освітнього процесу, фасилітатором, наставником та мотива-

тором [5, с. 55], за своєю сутністю соціально відповідальна та культуротворча, адже саме через освіту забезпечується поширення духовного досвіду людства та відтворення культурних надбань суспільства. У зв'язку з цим професійна культура педагога набуває особливого значення та конкретизується в науково-педагогічному дискурсі через поняття «педагогічна культура», яке хоча і широко використовується в працях багатьох дослідників, проте не має на сьогодні єдиного загальноприйнятого визначення, оскільки вчені застосовують різні підходи до його тлумачення, серед яких, зокрема, культурологічний, гностичний, морально-етичний, феноменологічний та технологічний [6, с. 33-34].

Так, наприклад, вітчизняні науковці П. Олешко та А. Луцок наголошують на тому, що в культурологічному аспекті педагогічна культура розглядається як складова загальнолюдської, яка «інтегрує в собі історико-культурний педагогічний досвід і регулює сферу педагогічної взаємодії» [6, с. 33]. Згідно з гностичним підходом відповідне поняття розуміється як «галузь людських знань, що включає педагогічні концепції, теорії, норми, цінності, ідеї» [6, с. 33]. Щодо морально-етичного підходу, то його прибічники, зі свого боку, акцентують увагу на соціальній функції педагогічної культури, трактуючи її як «частину соціальної практики у сфері відносин поколінь, де накопичуються певні традиції, норми відносин, опосередковуються вимоги релігії, моралі, формується національний стрижень» [6, с. 34]. Феноменологічний підхід, як підкреслюють П. Олешко та А. Луцок, полягає в тому, що «розглядає діяльність учителя як суб'єкта педагогічної культури, продукт своєї епохи, що ввібрав у себе весь досвід попередніх поколінь у галузі теорії й практики» [6, с. 34]. Натомість за технологічним підходом акцент у тлумаченні педагогічної культури робиться на практичному вимірі, тобто вона представляється як «сукупність досягнень соціальної практики, педагогічних поглядів, ідей, теорій, способів педагогічної діяльності» [6, с. 34].

Попри те, що кожна із наведених дефініцій акцентує увагу на різних аспектах педагогічної культури та відображає лише окремі грані цієї багатовимірної категорії, усі вони не суперечать, а взаємодоповнюють одна одну, дозволяючи охарактеризувати відповідне поняття як цілісне соціокультурне й професійне явище, що поєднує систему педагогічних знань, цінностей, норм, історично зумовлений досвід, особистісні якості педагога та способи його професійної діяльності.

Крім того, аналіз зазначених тлумачень створює теоретичне підґрунтя для упорядкування структури педагогічної культури, проблема визначення якої залишається актуальною в сучасному науковому дискурсі з огляду на відсутність однотайності у цьому питанні.

Зокрема, вивчення різних аспектів, у межах яких дослідниками П. Олешком та А. Луцком, розглядається поняття «педагогічна культура», дає підстави стверджувати, що в структурі педагогічної можна виділити цілу низку компонентів. Так, у культурологічному підході акцент фактично

робиться на історико-культурному компоненті, який охоплює педагогічний досвід попередніх поколінь, а також на регулятивному компоненті, пов'язаному з упорядкуванням взаємодії. Гностичний підхід дозволяє виокремити когнітивний компонент, який складається з системи педагогічних знань, концепцій, теорій, ідей, а також пов'язаних із ними нормами й цінностями. У межах морально-етичного підходу педагогічна культура розкривається через ціннісно-нормативний компонент, який охоплює моральні та етичні засади педагогічної діяльності, соціальні традиції, релігійні впливи й національно-культурні орієнтири. Феноменологічний підхід актуалізує особистісно-суб'єктний компонент, у центрі якого перебуває педагог як носій педагогічної культури. Що стосується технологічного підходу, то він дає змогу визначити у структурі педагогічної культури діяльнісний (практичний) компонент, який відображає способи, прийоми й технології педагогічної діяльності та рівень практичної реалізації педагогічних ідей і теоретичних положень.

На наявності в структурі педагогічної культури одного із перерахованих компонентів наголошено у своїй праці, присвяченій вивченню критеріїв та показників розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, також і О. Білоножко. Йдеться передусім про когнітивний компонент, який вчена назвала когнітивно-праксеологічним та зазначила, що він «представлений такими критеріями: професійно-методична компетентність і професійно-методична майстерність вчителя» [7, с. 34]. До того ж поряд із цим компонентом О. Білоножко описала і три інші компоненти та критерії їхньої діагностики: особистісно-творчий, показником якого є професійно значущі якості вчителя; ціннісно-мотиваційний, який розкривається через ціннісні орієнтації та професійно-особистісну мотивацію; рефлексивний, щодо якого критерієм є здатність до професійної рефлексії та саморозвитку [7, с. 34].

Як бачимо, окремі з цих компонентів, крім вже згаданого когнітивного, хоча і не повністю, але корелюють із тими, які ми виокремили, аналізуючи дослідження П. Олешка та А. Луцюка. Це, приміром, ціннісно-мотиваційний, який має спільні ознаки з ціннісно-нормативним, оскільки в обох випадках мовиться про систему цінностей і смислових орієнтацій педагогічної діяльності, проте у першому акцент робиться на внутрішніх мотиваційних чинниках і професійній спрямованості особистості вчителя, тоді як у другому – на соціально зумовлених нормах, морально-етичних регуляторах і культурних вимогах до педагогічної діяльності. Поза тим, особистісно-творчий компонент певною мірою співвідноситься з особистісно-суб'єктним, однак, на відміну від останнього, зосереджений більше на творчому потенціалі та індивідуальному стилі професійної діяльності вчителя, а не на його статусі як носія педагогічної культури загалом.

Водночас варто зазначити, що не усі науковці надають такі узагальнені переліки компонентів педагогічної культури, у складі яких можна виокремити й інші елементи. Натомість деякі

дослідники зосереджують увагу на фундаментальних складових, що визначають її ціннісну та діяльнісну спрямованість. Наприклад, О. Жмурко серед основних структурних компонентів педагогічної культури називає «педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення учителем зразків педагогічної практики з позицій гуманізму» [8]. У той же час, М. Лісовий і В. Балтремус також виділили такі, як: «культура педагогічного мислення, духовно-моральна культура, культура спілкування» [9, с. 190]. Зі свого боку, Б. Крищук, Г. Бигар, Н. Брижак, О. Поліщук підкреслили, що компонентами педагогічної культури є: «педагогічні знання, педагогічні почуття та мотиви, педагогічні переконання, педагогічні вміння та навички, організаторсько-педагогічні здібності, культура спілкування, педагогічний такт, фізична культура, культура здоров'я» [10, с. 182].

І хоча кожна із наведених концепцій має свою теоретичну цінність, у контексті подальших досліджень, зокрема аналізу видів педагогічної культури та функцій, які вона виконує, на нашу думку, більш доцільним є використання підходу, у межах якого виокремлюються все ж узагальнені структурні компоненти педагогічної культури. Це сприяє цілісному розумінню досліджуваного феномену та створює належні передумови для системного аналізу різних його проявів.

Однак варто зазначити, що з урахуванням того, що окремі компоненти в різних наукових інтерпретаціях частково збігаються або, навпаки, мають відмінні змістові акценти, з метою уникнення термінологічної та змістової неузгодженості вважаємо доречним на основі праць П. Олешка, А. Луцюка та О. Білоножко виокремити у структурі педагогічної культури такі основні компоненти:

- когнітивний, що відображає систему професійних педагогічних знань, уявлень і теоретичних орієнтирів;
- ціннісний, який охоплює педагогічні цінності, морально-етичні засади та соціальні норми професійної діяльності вчителя;
- особистісний, пов'язаний з індивідуальними якостями педагога, його професійною позицією та усвідомленням себе як носія педагогічної культури;
- діяльнісний, що характеризує способи, прийоми й технології реалізації педагогічної діяльності;
- комунікативний, який виявляється у культурі педагогічного спілкування, взаємодії з учнями, колегами та іншими учасниками освітнього процесу;
- рефлексивний, що передбачає здатність учителя до самоаналізу та оцінювання власної професійної діяльності, а відтак створює підґрунтя для професійного саморозвитку – «складного, багатогранного і динамічного процесу, що охоплює не лише зовнішню діяльність, а й внутрішнє переосмислення себе, своїх можливостей, цілей і способів досягнення професійного й особистого успіху» [11, с. 42].

Разом з тим, не менш актуальною проблемою є і питання класифікації видів педагогічної культури, оскільки, подібно до визначення її сутності та структури, на сьогодні у науковій літературі відсутня єдина, загальноприйнята схема, яка б охоплювала всі можливі різновиди. Приміром, у дослідженні Л. Задорожної-Княгиницької наголошується на тому, що педагогічну культуру можна розділити на педагогічну культуру діяльності та педагогічну культуру особистості. Перша «характеризує роботу вчителя в поєднанні із системою цінностей, таких як громадянська й особистісна позиція, вивчення відтворення кращих зразків людської діяльності та культурно-історичних цінностей» [12, с. 12], а друга, за словами вченої, «являє собою сукупність особистісних характеристик, таких як гуманістична спрямованість особистості педагога, творче педагогічне мислення, здатність вчителя до інноваційної діяльності тощо» [12, с. 12]. Інший підхід прослідковується у праці Л. Романишиної, Б. Крищука та А. Гури, які хоча і також вважають, що існує два види педагогічної культури, проте цими видами, на їхню думку, є творча культура, що відображає рівень професійної діяльності в суспільстві, та індивідуальна – сформована досвідом, особистісними рисами й специфікою професійного спілкування [13, с. 156]. Крім того, переконані, що слід згадати і класифікацію Г. Бигар, І. Піц та О. Студенець, згідно з якою виокремлюється вісім видів педагогічної культури, які одночасно є і її складовими: дидактична, комунікаційна, мовленнєва і загальна культури, культура виховної діяльності і культура мислення, моральна та естетична культури [14, с. 3].

Тобто, як бачимо, у науково-педагогічному дискурсі представлено чимало видів педагогічної культури, але в багатьох розвідках вони ототожнюються із її складовими. Це спостерігається не лише у роботах Г. Бигар [10; 14], І. Піц [14] та О. Студенець [14], а й у публікаціях уже згаданих науковців М. Лісового [9], В. Балтремуса [9], Б. Крищука [10], Н. Брижак [10] та О. Поліщука [10]. Всупереч тому, що лексично відповідні поняття мають різне значення: структура відображає внутрішні компоненти, що формують цілісне явище, а термін «вид» характеризує типові форми чи прояви цього явища в різних контекстах педагогічної діяльності – на практиці ці категорії інколи накладаються. Наведене пояснюється тим, що в деяких випадках вид сприймається саме як частина структури, приміром, дидактична культура – це, з одного боку, вид, але з іншого – вона може бути і компонентом педагогічної культури.

Отож задля уникнення термінологічної та змістовної плутанини, на нашу думку, варто все ж чітко визначити, що структура показує, з чого складається явище, а види – як воно проявляється чи класифікується у різних контекстах. Так, структура, як ми вже зазначили раніше, складається з когнітивного, ціннісного, особистісного, діяльнісного, комунікативного, рефлексивного компонентів, які складають цілісне явище. Натомість видами педагогічної культури є творча, індивідуальна, комунікаційна, естетична, моральна

та інші форми культури, перелік яких наразі не є вичерпним.

Поза тим, теоретико-методологічний аналіз педагогічної культури не може обмежуватися лише окресленням її структури та розмежуванням видів. Попри їхню теоретичну значущість, зазначені аспекти не повною мірою розкривають механізми практичного «функціонування» педагогічної культури в реальному освітньому процесі. Саме з огляду на це вважаємо за необхідне звернутися до вивчення її функцій, які дозволяють простежити, як структурні компоненти педагогічної культури взаємодіють між собою та яким чином різні її види виявляються у професійній діяльності вчителя.

Так, у дослідженні О. Чайки розкривається ціла система взаємопов'язаних функцій, серед яких: 1) трансляція соціального досвіду; 2) регулятивна функція, яка забезпечує контроль за поведінкою та розвитком особистості під впливом соціального досвіду і водночас накладає певні обмеження на вибір вчителем методів впливу; 3) семіотична функція, що пов'язана з використанням символів і знаків культури для перетворення, передачі та осмислення інформації; 4) ціннісна функція, спрямована на стабілізацію педагогічного впливу через систему цінностей; 5) творча (креативна) функція, яка одночасно сприяє розвитку творчих здібностей учнів і підкреслює творчий характер діяльності самого педагога [15, с. 77].

Водночас, окрім перерахованих функцій, варто наголосити і на деяких інших, які також виокремлюються в публікаціях вчених. Йдеться, зокрема про функції розвитку, соціалізації та оцінки [16]. Перша, тобто функція розвитку, описується як така, що спрямована на розкриття та розвиток творчих здібностей здобувачів освіти у процесі їхньої професійної підготовки [16]. Відтак вона загалом є частиною творчої (креативної) функції, про яку згадує О. Чайка. Щодо функції соціалізації, то вона передусім полягає в засвоєнні і трансляції учнями соціокультурного досвіду [16]. У той же час, функція оцінки виявляється в здатності усвідомлювати та оцінювати власну педагогічну культуру та розуміти необхідність її вдосконалення в процесі професійного становлення [16].

Узагальнюючи наведені підходи, можемо стверджувати, що педагогічна культура виконує функцію трансляції соціального досвіду, регулятивну, семіотичну, ціннісну, творчу (креативну) функції, а також функції соціалізації та оцінки. У сукупності окреслені функції забезпечують цілісність педагогічної культури, узгоджуючи структурні компоненти, різновиди та практичну реалізацію, що дозволяє розглядати її як інтегративну основу професійної діяльності сучасного вчителя.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Педагогічна культура в сучасній освіті виступає комплексною характеристикою професійної діяльності вчителя, що визначає якість освітнього процесу, формує його результати та безпосередньо впливає на розвиток особистості учня. Вона інтегрує систему знань,

цінностей, професійних навичок та моральних установок педагога, поєднуючи їх у єдиний механізм взаємодії з учнями, колегами та іншими учасниками освітнього процесу. З огляду на це у науковому дискурсі педагогічна культура розглядається як цілісне явище, структура якого охоплює когнітивний, ціннісний, особистісний, діяльнісний, комунікативний і рефлексивний компоненти, які разом утворюють єдину систему, що забезпечує ефективність професійної практики. Водночас на основі такої структури педагогічна культура проявляється також у різних видах, зокрема творчій та індивідуальній, дидактичній, комунікаційній, мовленнєвій, моральній, естетичній і загальній культурі, культурі виховної діяльності і культурі мислення, які відображають специфіку її реалізації в навчальному процесі та у професійній діяльності педагога. Поза тим, функціональна спрямованість педагогічної культури набуває втілення через виконання регулятивної, ціннісної, семіотичної, творчої (креативної) функцій та функцій трансляції соціального досвіду, соціалізації та оцінки, перетворюючи освітній процес на простір для зростання і самореалізації як самих вчителів, так і здобувачів освіти.

Перспективи використання результатів цього дослідження полягають у тому, що вони можуть стати основою для подальшого теоретичного розвитку концепції педагогічної культури як інтегративної характеристики вчителя, емпіричної перевірки та уточнення запропонованої моделі її структури, видів і функцій, створення інструментів для вимірювання рівня педагогічної культури, порівняльного аналізу в різних країнах, типах шкіл і освітніх умовах, вивчення зв'язку педагогічної культури з ефективністю навчання, мотивацією учнів і профілактикою вигорання, а також для вивчення впливу цифровізації, реформ і змін цінностей на педагогічну культуру.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бауман Зигмунт. Велика Українська Енциклопедія. URL: <https://surl.li/byxtcr> (дата звернення: 20.01.2026).
2. Луцок А.М., Луцок Ю.А. Василь Сухомлинський про сутність педагогічної майстерності. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Вип. 2. С. 74-78.
3. Петрунчак Д.В. Сутність поняття професійної культури. *Modern directions of scientific research development: The 14th International scientific and practical conference* (Chicago, July 13-15, 2022). Chicago: BoScience Publisher. 2022. С. 233-235.
4. Akimova O., Sapogov M., Koval M. Value determination of personal self-fulfillment of gifted youth students at a teaching university. *Pedeutology*. 2023. № 1. P. 27-35.
5. Акімова О.В., Гапчук Я.А. Педагогічна творчість у системі особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2025. Вип. 1 (27). С. 53-63.
6. Олешко П.С., Луцок А.М. Освіта в громаді: педагогічна культура. *Децентралізація системи управління освітою: зміни, виклики, практики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Краматорськ, 24 листоп. 2021 р.). Київ, 2022. С. 31-34.
7. Білоножко О.В. Критерії та показники розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі

методичної роботи. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. Вип. 18(47). С. 29-45.

8. Жмурко О.О. Педагогічна культура вчителя: сутність та її складові. *Всеосвіта*. 2023. URL: <https://surl.lt/otpwif> (дата звернення: 25.01.2026).
9. Лісовий М.І., Балтремус В.Є. Сутність педагогічної культури викладача ЗВО. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024. Вип. 72. С. 187-194.
10. Кришук Б., Брижак Н., Бигар Г., Поліщук О. Вплив педагогічної культури викладача на формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 2. С. 180-186.
11. Фрицюк В., Губіна С. Особистісно-професійне становлення майбутніх учителів як основа їхнього професійного саморозвитку. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2025. Вип. 82. С. 40-44.
12. Задорожна-Княгиницька Л. Педагогічна творчість як складова професійної культури вчителя. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Вінниця, 3 берез. 2020 р.). Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 9. С. 11-13.
13. Романишина Л., Кришук Б., Гура А. Формування педагогічної культури майбутніх фахівців як актуальна педагогічна проблема. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 1. С. 154-161.
14. Бигар Г., Піц І., Студенець О. Формування педагогічної культури – запорука професійної компетентності майбутнього педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. № 5 (119). С. 3-11.
15. Чайка О.І. Теорія і практика виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2024. 612 с.
16. Педагогічна культура: визначення, опис та пояснення. *Моя освіта*. 2024. URL: <https://surl.li/ywvrtj> (дата звернення: 30.01.2026).

REFERENCES

1. Bauman, Zyhmunt [Great Ukrainian Encyclopedia]. URL: <https://surl.li/byxtcr> [in Ukrainian]
2. Lutsiuk, A.M., & Lutsiuk, Yu.A. (2021). Vasyl Sukhomlynskyi pro sutnist pedahohichnoi maisternosti [Vasyl Sukhomlynsky on the essence of pedagogical skills]. *Akademichni studii. Seriya «Pedahohika» – Academic Studies. Series «Pedagogy»*. №2. S. 74-78 [in Ukrainian]
3. Petrunchak, D.V. (2022). Sutnist poniattia profesiinoi kultury [The essence of the concept of professional culture]. *Proceedings from: The 14th International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development»*. (pp. 233-235). Chicago: BoScience Publisher [in Ukrainian].
4. Akimova, O., Sapogov, M., & Koval, M. (2023). Value determination of personal self-fulfillment of gifted youth students at a teaching university. *Pedeutology*. №1. P. 27-35. [in English]
5. Akimova, O.V., & Hapchuk, Ya.A. (2025). Pedahohichna tvorchiist u systemi osobystisno-profesiinoho stanovlennia maibutnoho vchytelia [Pedagogical creativity in the system of personal and professional development of the future teacher]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: Theory, Experience, Prospects*. 1 (27). S. 53-63 [in Ukrainian]
6. Oleshko, P.S., & Lutsiuk, A.M. (2022). Osvita v hromadi: pedahohichna kultura [Education in the community: pedagogical culture]. *Proceedings from: Vseukrainska*

naukovo-praktychna konferentsiia «Detsentralizatsiia systemy upravlinnia osvitoiu: zminy, vyklyky, praktyky» – All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Decentralization of the education management system: changes, challenges, practices». (pp. 31-34) [in Ukrainian]

7. Bilonozhko, O.V. (2021). Kryterii ta pokaznyky rozvytku profesiinoi kultury vchyteliv litseiv u systemi metodychnoi roboty [Criteria and indicators of development of lyceum teachers' professional culture in the methodological work system]. Visnyk pislidyplomnoi osvity. Seriia «Pedahohichni nauky» – Bulletin of Postgraduate education. Educational Sciences Series. 18(47). S. 29-45 [in Ukrainian]

8. Zhmurko, O.O. (2023). Pedahohichna kultura vchytelia: sutnist ta yii skladovi [Pedagogical culture of a teacher: essence and its components]. URL: <https://surl.lt/otpwif> [in Ukrainian]

9. Lisovyi, M.I., & Baltremus, V. Ye. (2024). Sutnist pedahohichnoi kultury vykladacha ZVO [The essence of the teacher's pedagogical culture]. Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem – Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems. 72. S. 187-194 [in Ukrainian]

10. Kryshchuk, B., Bryzhak, N., Byhar, H., & Polishchuk, O. (2023). Vplyv pedahohichnoi kultury vykladacha na formuvannia zdoroviazbezpezhualnoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia [The influence of the teacher's pedagogical culture on the formation of the health care competence of the future specialist]. Physical Culture and Sport: Scientific Perspective. 2. S. 180-186 [in Ukrainian]

11. Frytsiuk, V., & Hubina, S. (2025). Osobystisno-profesiine stanovlennia maibutnikh uchyteliv yak osnova yikhnoho profesiinoho samorozvytku [Personal and professional formation of future teachers as the basis of their professional self-development]. Naukovi zapysky VDPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia: Pedahohika i psykholohiia – Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: Pedagogy and Psychology. №82. S. 40-44 [in Ukrainian]

12. Zadorozhna-Kniahnytska, L. (2020). Pedahohichna tvorchist yak skladova profesiinoi kultury vchytelia [Creative education environment as a factor of the formation of the future pedagogue of the creative person]. Proceedings from: II Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet-konferentsiia «Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta

pochatkovoi osvity». 9 – The Second International Scientific Internet Conference «Actual problems of the teacher's creative person forming in the context of continuity of preschool and primary education» 9. (pp. 11-13). Vinnytsia: TOV «Merkiuri-Podillia» [in Ukrainian]

13. Romanyshina, L. Kryshchuk, B., & Hura, A. (2023). Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv yak aktualna pedahohichna problema [The formation of a pedagogical culture of future specialists as a pressing pedagogical issue]. Physical Culture and Sport: Scientific Perspective. №1. 154-161 [in Ukrainian]

14. Byhar, H., Pits, I., & Studenets, O. (2022). Formuvannia pedahohichnoi kultury – zaporuka profesiinoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha [Formation of pedagogical culture is the key to professional competence of the future teacher]. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. 5 (119). S. 3-11 [in Ukrainian]

15. Chaika, O. (2024). Teoriia i praktyka vykhovannia poli- ta multykulturnosti u maibutnikh filolohiv [Theory and Practice of Cultivating Poly- and Multiculturalism in Future Philologists]. Doctor's thesis. Kyiv: NUBiP Ukrainy [in Ukrainian]

16. Pedahohichna kultura: vyznachennia, opys ta poiasnennia [Pedagogical culture: definition, description and explanation]. (2024). URL: <https://surl.li/ywvrtj> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВОЛОЩУК Михайло – аспірант кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: структура, види та функції педагогічної культури вчителя: теоретико-методологічний аналіз.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VOLOSHCHUK Mykhailo – Postgraduate Student of the Department of Pedagogy and Educational Management Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

Scientific interests: structure, types and functions of teacher's pedagogical culture: theoretical and methodological analysis.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2026 р.

Стаття прийнята до друку 13.01.2026 р.

УДК 37.013.43:342.72

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-222-432-438

ШЛАПАК Володимир –

аспірант кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9096-5954>

e-mail: shlapak05@gmail.com

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У науковій статті здійснено ґрунтовний дефінітивний аналіз ключових понять проблеми формування правової культури майбутніх учителів з урахуванням сучасних підходів до розуміння професійної діяльності педагога. Показано еволюцію уявлень про роль учителя як носія не лише фахових знань, а й ціннісно-нормативних орієнтирів особистості та агента соціалізації, що зумовлює підвищення вимог до його правосвідомості й відповідальності. Висвітлено, що правова культура педагога набуває особливої ваги в умовах демократизації суспільства, утвердження принципу верховенства права, посилення уваги до прав дитини,